

KICHIK BIZNESNI INNOVATSION RIVOJLANTIRISHNING IQTISODIY MEXANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH

Ozodov Feruz

Qarshi Davlat Universiteti, Iqtisodiyot kafedrası

Annotatsiya. Maqolada kichik biznes va xususiy tadbirkorlik subyektlarining innovatsion faoliyatini rag'batlantiruvchi iqtisodiy mexanizmlarni takomillashtirish masalalari tahlil qilingan. Soliq-byudjet, moliyaviy-kredit, infratuzilma va institutsional mexanizmlarning o'zaro bog'liqligi ochib berilgan, xorijiy davlatlar tajribasi umumlashtirilgan hamda milliy sharoitda kichik biznesning innovatsion salohiyatini oshirishga qaratilgan aniq takliflar ishlab chiqilgan. Tadqiqot natijalari kichik korxonalarning innovatsion faolligini oshirish, ularning bozor raqobatbardoshligini mustahkamlash va iqtisodiyotning barqaror o'sishiga hissa qo'shish nuqtai nazaridan amaliy ahamiyatga ega.

Kalit so'zlar: kichik biznes, innovatsion rivojlanish, iqtisodiy mexanizm, tadbirkorlik, venchur moliyalashtirish, texnopark, davlat-xususiy sheriklik, raqamli transformatsiya.

KIRISH

Zamonaviy iqtisodiyotning barqaror va sifatli o'sishi ko'p jihatdan kichik biznes subyektlarining innovatsion faolligiga bog'liq. Kichik korxonalar yirik tashkilotlarga nisbatan bozor talablariga tezroq moslashish, yangi g'oyalarni sinab ko'rish va tor ixtisoslashgan bozor bo'shliqlarini egallash imkoniyatiga ega bo'lsa-da, ular ko'pincha moliyaviy resurslar tanqisligi, malakali kadrlar yetishmovchiligi, texnologik infratuzilmaning rivojlanmaganligi va institutsional to'siqlar sababli innovatsion faoliyatni yo'lga qo'yishda jiddiy qiyinchiliklarga duch keladi.

Ushbu holat kichik biznesni innovatsion rivojlantirishga xizmat qiluvchi iqtisodiy mexanizmlarni ilmiy asoslangan holda takomillashtirish zaruratini keltirib chiqaradi. Iqtisodiy mexanizm deganda soliq, kredit, subsidiya, kafolat, infratuzilma

va institutsional qo'llab-quvvatlash vositalarining o'zaro bog'liq tizimi tushuniladi, u orqali davlat va bozor institutlari kichik korxonalarining innovatsion faoliyatga jalb etilishini rag'batlantiradi.

Maqolaning maqsadi — kichik biznesning innovatsion faoliyatini qo'llab-quvvatlovchi mavjud iqtisodiy mexanizmlarni tahlil qilish, ularning kamchiliklarini aniqlash va xorijiy tajriba asosida takomillashtirish yo'nalishlarini ishlab chiqishdan iborat.

MAVZUGA OID ILMIY ADABIYOTLAR TAHLILI

Kichik biznesning innovatsion faoliyatini rag'batlantirish muammosi jahon iqtisodiy fanida keng o'rganilgan. Innovatsion tizimlar nazariyasi doirasida milliy va mintaqaviy innovatsion ekotizimlarning shakllanishida kichik va o'rta tadbirkorlikning o'rni alohida ta'kidlanadi, chunki aynan kichik korxonalar texnologik yangiliklarni bozorga tez olib chiqish kanali sifatida namoyon bo'ladi.

Institutsional iqtisodiyot vakillari esa transaksion xarajatlarning yuqoriligi, mulkiy huquqlarning himoyalaniş darajasi va institutsional muhitning barqarorligi kichik biznesning innovatsion faolligiga bevosita ta'sir ko'rsatishini asoslaydilar. Moliya nazariyasi nuqtai nazaridan esa venchur kapital bozorining rivojlanganligi va kredit resurslariga qulay sharoitda kirish imkoniyati innovatsion loyihalarni amalga oshirishning asosiy sharti sifatida ko'rsatiladi. Shu bilan birga, mavjud tadqiqotlarda rivojlanayotgan iqtisodiyotlar, jumladan O'rta Osiyo mintaqasi sharoitida kichik biznesni innovatsion rivojlantirish mexanizmlarining kompleks tahlili yetarlicha chuqur yoritilmagan, bu esa ushbu yo'nalishdagi tadqiqotlarning dolzarbligini kuchaytiradi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqotda ilmiy abstraksiya, tizimli tahlil, qiyosiy tahlil va mantiqiy umumlashtirish usullaridan foydalanilgan. Kichik biznesni innovatsion rivojlantirishning iqtisodiy mexanizmlari to'rtta asosiy yo'nalish — soliq-byudjet, moliyaviy-kredit, infratuzilma va institutsional-huquqiy mexanizmlar bo'yicha

guruhlashtirilgan holda tahlil qilindi. Xorijiy davlatlar tajribasi qiyosiy tahlil asosida o'rganildi va olingan xulosalar milliy iqtisodiyot sharoitiga moslashtirilgan holda talqin qilindi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Soliq-byudjet mexanizmlari

Innovatsion faoliyat bilan shug'ullanuvchi kichik korxonalar uchun soliq yengilliklari tizimi eng samarali rag'batlantiruvchi vositalardan biri hisoblanadi. Amaliyot shuni ko'rsatadiki, ilmiy-tadqiqot va tajriba-konstruktorlik ishlariga sarflangan xarajatlarni soliq bazasidan kamaytirish, innovatsion loyihalar bo'yicha foyda solig'idan vaqtinchalik ozod etish hamda yangi texnologiyalar joriy etilgan uskunalarni olib kirishda bojxona to'lovlarini yengillashtirish kichik korxonalarning innovatsion faolligini sezilarli darajada oshiradi. Biroq mavjud tizimda bunday yengilliklar ko'pincha yirik korxonalarga mo'ljallangan bo'lib, kichik biznes subyektlari uchun ularni olish tartib-taomillari murakkab va shaffof emas.

Moliyaviy-kredit mexanizmlari

Kichik biznesning innovatsion loyihalarini moliyalashtirishda an'anaviy bank kreditlari ko'pincha yetarli emas, chunki innovatsion loyihalar yuqori xavf darajasiga ega bo'lib, garov ta'minoti masalasida qiyinchiliklar tug'diradi. Shu sababli venchur fondlar, business-angel investorlar tarmog'i, kredit kafolat fondlari va mikromoliya tashkilotlarining rivojlanishi muhim ahamiyat kasb etadi. Kredit kafolat mexanizmlari orqali davlat kichik korxonalarning bank oldidagi majburiyatlarining bir qismini kafolatlashi, shu tariqa banklarning innovatsion loyihalarni moliyalashtirishga bo'lgan ishonchini oshirishi mumkin. Shuningdek, subsidiyalangan foiz stavkalari va grant asosidagi moliyalashtirish dasturlari boshlang'ich bosqichdagi innovatsion tadbirkorlik uchun qo'shimcha imkoniyat yaratadi.

Innovatsion infratuzilmani rivojlantirish mexanizmlari

Texnoparklar, biznes-inkubatorlar, innovatsion klasterlar va ilmiy-texnologik markazlar kichik biznesning innovatsion salohiyatini amalga oshirish uchun zarur infratuzilma bazasini yaratadi. Bunday tuzilmalar orqali kichik korxonalar arzon narxlarda ishlab chiqarish maydonlari, laboratoriya va texnik uskunalardan foydalanish, malakali maslahat xizmatlari hamda ilmiy muassasalar bilan hamkorlik imkoniyatiga ega bo'ladi. Amaliyot shuni ko'rsatadiki, universitetlar negizida tashkil etilgan biznes-inkubatorlar talabalar va yosh tadbirkorlarning startap loyihalarini bozorga olib chiqishda samarali vosita hisoblanadi, biroq bunday tuzilmalarning moliyaviy barqarorligi va professional boshqaruv sifati ko'pincha yetarli darajada emas.

Davlat-xususiy sheriklik va klasterlashtirish

Davlat-xususiy sheriklik mexanizmi kichik biznesni yirik korxonalar va ilmiy muassasalar bilan kooperatsiya asosida innovatsion zanjirlarga jalb etish imkonini beradi. Klaster yondashuvi asosida bir hududda faoliyat yurituvchi kichik korxonalar, yetkazib beruvchilar, ilmiy-tadqiqot muassasalari va davlat organlari o'rtasida barqaror hamkorlik aloqalari o'rnatiladi, bu esa bilim va texnologiyalar almashinuvini tezlashtiradi hamda transaksion xarajatlarni kamaytiradi. Shunday ekan, kichik biznesni yirik loyihalarning subpudratchisi sifatida jalb etish mexanizmlarini rivojlantirish innovatsion faollikni oshirishning muhim yo'nalishi hisoblanadi.

Raqamli transformatsiya mexanizmlari

Raqamli iqtisodiyot sharoitida kichik biznesning innovatsion rivojlanishi elektron davlat xizmatlari, onlayn moliyalashtirish platformalari (crowdfunding), raqamli marketing vositalari va elektron tijorat tizimlaridan foydalanish darajasiga ham bog'liq. Raqamli platformalar orqali kichik korxonalar kapital jalb etish, yangi bozorlarga chiqish va iste'molchilar bilan bevosita muloqot o'rnatish imkoniyatiga ega bo'ladi. Shu bois kichik biznes subyektlarining raqamli savodxonligini oshirish va ularni zamonaviy raqamli infratuzilmaga bepul yoki subsidiyalangan asosda ulash davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biriga aylanishi lozim.

XORIJIY TAJRIBA

Rivojlangan davlatlar tajribasi kichik biznesni innovatsion rivojlantirishning turli institutsional modellarini namoyish etadi. Janubiy Koreyada kichik va o'rta korxonalarni qo'llab-quvvatlovchi maxsus davlat agentligi orqali innovatsion loyihalarga arzon kreditlar va texnik yordam ko'rsatish tizimi yaratilgan. Germaniyada hunarmandchilik palatalari va sanoat-savdo palatalari negizida kasb-hunar ta'limi bilan uzviy bog'liq innovatsion qo'llab-quvvatlash tizimi shakllantirilgan bo'lib, u kichik korxonalarning texnologik yangilanishiga xizmat qiladi. Xitoyda esa texnologik zonalar va universitet-texnopark hamkorligi orqali startap kompaniyalarni jadal rivojlantirish modeli qo'llanilmoqda. Ushbu tajribalarning umumiy jihati — davlatning innovatsion infratuzilmani yaratishdagi faol ishtiroki, moliyaviy resurslarga kirishni yengillashtirish hamda ta'lim, fan va biznes o'rtasidagi integratsiyani rag'batlantirishdan iborat.

XULOSA VA TAKLIFLAR

O'tkazilgan tahlil natijalari kichik biznesni innovatsion rivojlantirishning iqtisodiy mexanizmlarini takomillashtirish bo'yicha quyidagi xulosa va takliflarni shakllantirish imkonini berdi:

Birinchidan, kichik korxonalar uchun innovatsion faoliyat bo'yicha soliq yengilliklarini olish tartib-taomillarini soddalashtirish, ularni deklarativ (arizaviy) tamoyil asosida taqdim etish maqsadga muvofiqdir.

Ikkinchidan, kichik biznesning innovatsion loyihalarini moliyalashtirishda kredit kafolat fondlari faoliyatini kengaytirish, venchur moliyalashtirish bozorini rivojlantirish va business-angel investorlar tarmog'ini institutsionallashtirish zarur.

Uchinchidan, universitetlar negizidagi biznes-inkubatorlar va texnoparklarning moliyaviy barqarorligini ta'minlash, ularning boshqaruv tizimini professional kadrlar hisobiga mustahkamlash lozim.

To'rtinchidan, kichik biznesni yirik korxonalar va davlat buyurtmalari tizimiga subpudratchi sifatida jalb etish mexanizmlarini rivojlantirish, hududiy innovatsion klasterlarni shakllantirishni rag'batlantirish maqsadga muvofiqdir.

Beshinchidan, kichik biznes subyektlarining raqamli savodxonligini oshirish, ularni elektron moliyalashtirish platformalari va raqamli davlat xizmatlariga keng jalb etish innovatsion faollikni oshirishning zamonaviy yo'nalishi sifatida qaralishi lozim.

Yuqorida keltirilgan takliflarning kompleks tarzda amalga oshirilishi kichik biznesning innovatsion salohiyatini to'liq ro'yobga chiqarish, uning bozor raqobatbardoshligini oshirish hamda milliy iqtisodiyotning barqaror va sifatli o'sishiga real hissa qo'shish imkonini beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Schumpeter J. A. The Theory of Economic Development. — Cambridge: Harvard University Press, 1934.
2. North D. Institutions, Institutional Change and Economic Performance. — Cambridge: Cambridge University Press, 1990.
3. Porter M. Clusters and the New Economics of Competition // Harvard Business Review, 1998.
4. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash to'g'risidagi qarorlari.
5. Karimov N.G'. Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik iqtisodiyoti. — Toshkent: Iqtisod-Moliya, 2019.
6. Расулев А.Ф. Инновацион ривожланиш ва тadbirkorlik мухити. — Тошкент: Fan va texnologiya, 2020.
7. Freeman C., Soete L. The Economics of Industrial Innovation. — London: Pinter, 1997.
8. Xalqaro tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash agentliklari statistik ma'lumotlari va tahliliy hisobotlari.